

عناصر و نیروهای بصری

الفا و عناصر

نیروها و انرژی

خط

شکل

بافت

سایه روشن

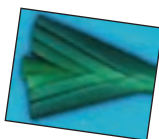
رنگ

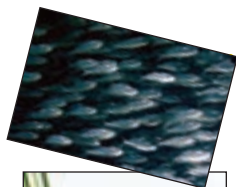
فضا

ضرب آهنگ

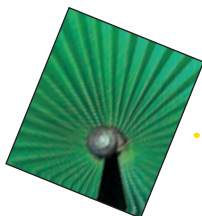
حرکت

مقیاس و تناسب

تاکید بصری

تعادل و توازن

وحدت بصری

فط

خط

- از فراگیر انتظار می‌رود پس از پایان فصل بتواند:
- ۱- بیان خطوط مختلف را توضیح دهد.
 - ۲- انواع خط (واقعی، ذهنی) را بشناسد.
 - ۳- به کمک خطوط مختلف (واقعی، ذهنی) آثاری به وجود آورد.
 - ۴- انواع خط بر اساس جهت آن را نام ببرد.
 - ۵- انواع خطوط با جهات مختلف را در آثارش به درستی به کار ببرد.
 - ۶- بیان‌های مختلف خط را در آثارش به کار ببرد.
 - ۷- کاربرد خط در آثار نگارگری ایرانی را شرح دهد.
 - ۸- به کمک خطوط، محیطی طراحی کند.
 - ۹- به کمک خط در طراحی سایه روشن‌های مختلف ایجاد کند.
 - ۱۰- کاربرد خط در نقاشی را شرح دهد.

درس در یک نگاه

- یک نقطه در حوزه تصویر، علاوه بر اندازه، نشان دهنده یک منبع انرژی است.
- نقطه در صورت سامان داشتن، در چشم بیننده به خطوط قابل تشخیصی تبدیل می‌شود و ساختارهای ارزش را به وجود می‌آورد.
- خط پرکاربردترین و ملموس‌ترین عنصر تجسمی است.
- در هنر تجسمی خط دارای تعریف و محتوای خاص خود است.
- خط شامل انواع واقعی و ذهنی است.

- خط از نظر جهت به انواع افقی، عمودی و اریب تقسیم می‌شود.
- خط براساس بیان حالات مختلف می‌تواند صورت‌های راست، منحنی و شکسته داشته باشد.
- خط در نگارگری ایرانی از ظرافت‌های خاصی برخوردار است و تجانس بارز با خوشنویسی نستعلیق دارد.
- خطوط در هنرهای تجسمی می‌توانند محیطی و یا بیانی باشند.
- کیفیت خط بیان‌های مختلفی را ایجاد کرده و تنوع و تأکید به وجود می‌آورد.
- به کمک خط می‌توان ایجاد تاریک و روشنی کرد.
- خط می‌تواند به‌وجود آورنده بافت‌های متنوع باشد.
- خط در نقاشی می‌تواند به صورت ملموس، واقعی و عینی و یا به صورت ذهنی به کار برده شود.

نقطه به تعبیری جزء جدانشدنی از هنرهای تجسمی می‌باشد و عناصر دیگر هر کدام به گونه‌ای از تکرار آن به وجود آمده‌اند و به عبارت دیگر به نسبت عناصر درونی کادر قابلیت انعطاف تبدیل به عناصر دیگر هنر تجسمی را داراست، و می‌توان در تجربیات هنری و آثار هنرمندان به وفور آن را مشاهده کرد که به طور فزاینده‌ای حاوی نیروی درونی است (تصویر ۱-۱).

در تصویر نامبرده، هنرمند به کمک نقطه و تغییر اندازه و تکرار آن کل اثر را به‌وجود آورده است و تمام شکل‌ها و رنگ‌ها و سایه‌ها از نقاط به‌وجود آمده‌اند.

تصویر ۱-۱- کاندینسکی در این اثر با استفاده از نقطه‌های رنگارنگ، خطوط و اشکال را به‌وجود آورده است.

خط^۱

از به هم چسبیدن نقاط یا در کنار هم قرارگیری نقطه‌ها و امتداد آنها خط دیده می‌شود. ولی خط نقطه نیست و دارای وجودی مستقل و قوانین خاص خود بوده و از اصلی‌ترین عناصر تجسمی می‌باشد. وقتی نقطه از یک جهت تکثیر و متحرک شود بُعد پیدا کرده و تبدیل به عنصر جدیدی به نام خط می‌گردد. در هنرهای بصری خط به علت ماهیت خاصش دارای توان و انرژی بسیار است، خط در طراحی و طرح‌های اولیه اغلب ساکن و ایستا نیست عنصری مهم و آغاز کننده است. به همین دلیل عنصر پراهمیتی برای تجسم بخشیدن آثار بصری است (تصویر ۱-۲).

تصویر ۱-۲ خط می‌تواند دارای حالات متفاوتی باشد که در این جا چند نمونه آن دیده می‌شود.

شاید خط از دیگر عناصر تجسمی آشناتر و ملموس‌تر باشد. زیرا اغلب افراد از دوران کودکی به کمک آن کشیدن نقاشی را تجربه کرده‌اند. با استفاده از خصوصیات بیانی و روانی خط می‌توان تصاویر و احساس هنرمند را بیشتر درک کرد.

بیان خطوط با یکدیگر متفاوت است، بعضی از خطوط آزاد و رها و برخی خشک و شکننده هستند. کیفیت‌های بصری و حالات مختلف خط به ایجاد تصویرها و طرح‌ها می‌انجامد. گاه به صورت محیطی دور تصویر حرکت می‌کند و گاه با تنیده شدن در هم به ایجاد حجم و تصویر منجر می‌گردد (تصاویر ۳ و ۴-۱).

هنرمندان مختلف در طول تاریخ در مکاتب هنری از کیفیات و حالات متفاوت خط در طراحی استفاده کرده‌اند (تصاویر ۵ و ۶-۱).

تصویر ۳-۱ آلبرشت دورر - طراحی با قلم آهنی - در این طراحی هنرمند با استفاده از خطوط آزاد و روان مهارت خود را به نمایش گذاشته است.

تصویر ۱-۴ در آثار حجمی خط می‌تواند صورتی سه بعدی به خود بگیرد.

تصویر ۱-۶ لئوناردو داوینچی

تصویر ۱-۵ پابلو پیکاسو در این تصویر به کمک نور به طراحی پرداخته است و از طریق عکاسی آن را به ثبت رسانده است. (ارزش نور به مثابه خط)

انواع خط

همان‌طور که گفته شد خط می‌تواند از تکرار و یا حرکت نقطه به‌وجود آید. اما نکته‌ای که در این‌جا لازم است به آن اشاره شود، تغییر فاصله نقاط تشکیل دهنده که باعث به‌وجود آمدن انواع خطوط واقعی و غیر واقعی می‌شود.

خطوط واقعی: ما روزانه در محیط پیرامون خود با انواع خطوط مواجه هستیم. بعضی مانند درختان پایدار و بعضی مانند خطوط رعد و برق ناپایدارند. آیا می‌توانید خطوط پایدار و ناپایدار دیگری در طبیعت به یاد بیاورید؟ طبیعت همیشه به عنوان بهترین منبع الهام، مورد توجه هنرمندان در عرصه‌های مختلف بوده است (تصاویر ۹ و ۸ و ۷-۱).

زمانی که اندیشه در ذهن یک طراح برای بیان و یا اجرای پیام یا حسی شکل می‌گیرد، هنرمند با ابتدایی‌ترین وسیله‌ای که در دست دارد، نخستین بازتاب‌های ذهن خود را بر روی سطح ثبت می‌کند. این فرایند از زمان‌های دور تا امروز در آثار طراحی استمرار داشته است. انسان‌های غار نشین نیز برای نمایش و بیان ذهن خود از ابزاری که محیط در اختیارشان قرار می‌داد (سنگ، زغال، ...) استفاده می‌کردند، به کمک خطوط سیال و شفاف به طراحی می‌پرداختند (تصویر ۱۰-۱).

تفاوت خطوط واقعی با خطوط مجازی در وزن، هویت و دیگر ارزش‌های بصری آن می‌باشد.

تصویر ۷-۱- دیده شدن خط در کشیدن طبیعت بسیار گوناگون و زیبا است و در فصول مختلف جلوه‌های متفاوتی دارند.

تصویر ۹-۱- رعد و برق نمونه‌ای از خطوط ناپایداری در طبیعت هستند.

تصویر ۸-۱- ملموس‌ترین نوع خطوط در طبیعت درختان دیده می‌شود که بر اساس نوع خود خطوط متفاوتی دارند.

تصویر ۱۰-۱- خطوط واضح حکاکی شده بر روی دیوار غارها ، هندوستان

تصویر ۱۲- ارزش خطی در این اثر نگارگری معاصر به آن، زیبایی خاصی بخشیده است و در نمایش حجم نیز مؤثر بوده است. (اثر مجید مهرگان)

تصویر ۱۱- سر آنتونی وان دایک- آب مرکب و قلم مو- در این اثر تغییرات ضخامت خط و تیرگی و روشنایی‌های متفاوت در قسمت‌های مختلف به کار رفته است.

تصویر ۱۳-۱- کاندینسکی، گاهی هنرمندان خط را به صورت منظم و هندسی در آثار خود به کار می‌گیرند.

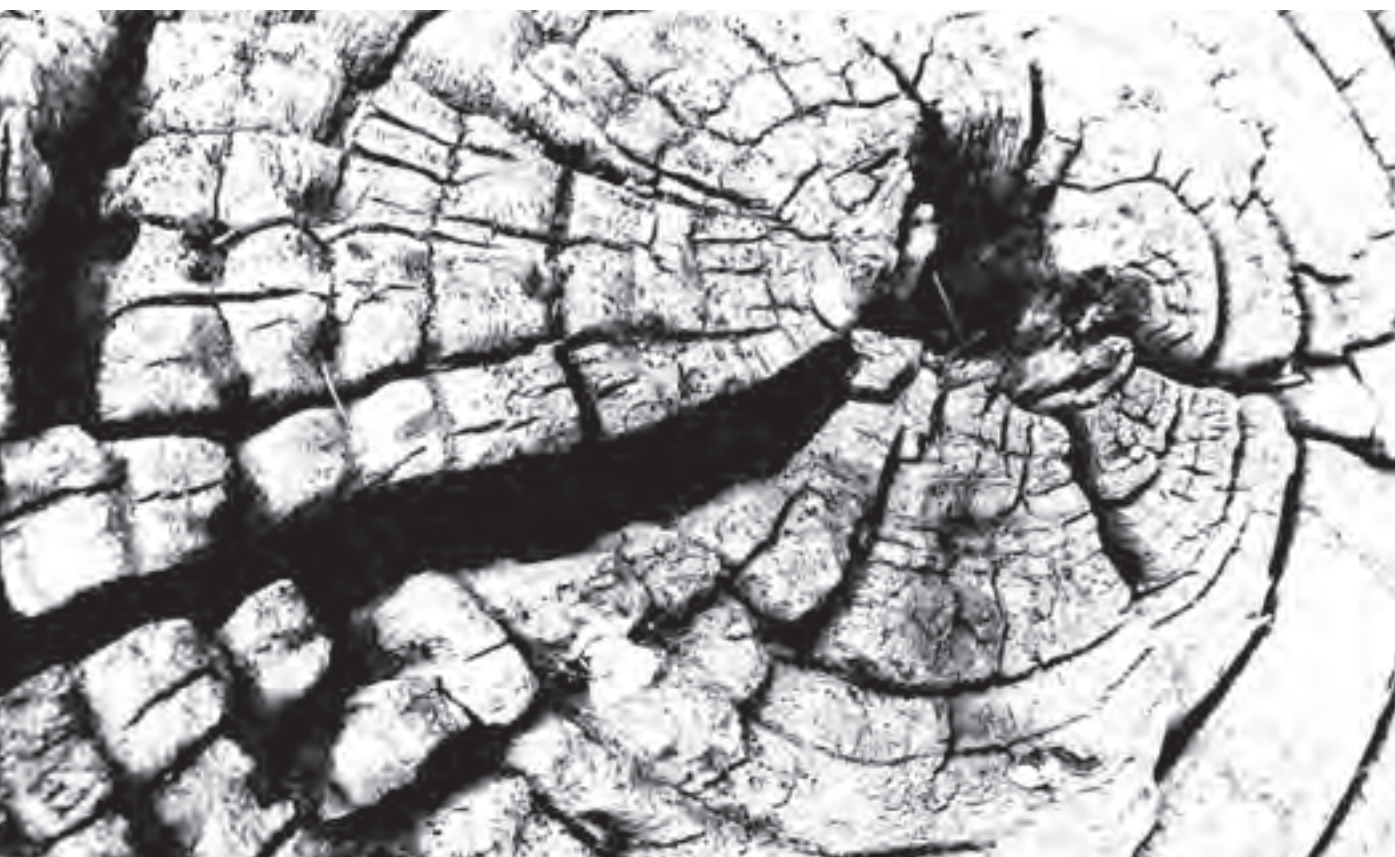
تصویر ۱۴-۱ قطرات شبنم نمونه‌ای
از خطوط منقطع می‌باشند.

۱- خطوط غیر واقعی: این نوع از خط به دو گونه می‌توانند وجود داشته باشند. خطوط منقطع و خطوط ذهنی این خطوط به وسیله قرار گرفتن یک سری از نقاط در کنار یکدیگر به وجود می‌آید و ذهن آنها را به یکدیگر وصل می‌کند. به عنوان مثال، ایستادن افراد متعدد در خط ایستگاه اتوبوس و یا پرواز خطی دسته‌ای از پرندگان در آسمان نمونه‌ای از خطوط منقطع محسوب می‌باشند. گاهی در طبیعت با جلوه‌های زیبایی از خط روبرو می‌شویم. مانند تار عنکبوتی که قطرات شبنم بر روی آن خطوط منقطع زیبایی را به وجود آورده است (تصاویر ۱۵ و ۱۴-۱).

هنرمندان نیز در این رابطه در طبیعت، خطوط را جستجو کرده و به آنها جان دوباره بخشیده‌اند و هویت جدید این بخش‌ها در دل طبیعت، آنها را به اثر هنری تبدیل می‌کند (تصویر ۱۶-۱).

این نوع خط در آثار هنرمند نقاش و نسان‌ونگوگ بسیار به چشم می‌خورد و خطوط اصلی و پر تحرک اثر نقاشی در اثر کنار هم قرار گرفتن خطوط منقطع به وجود آمده‌اند (تصویر ۱۷-۱).

در هنر گرافیک نیز به کارگیری این نوع از خطوط باعث به وجود آمدن جلوه‌های خاص بصری می‌شود (تصویر ۱۸-۱).

تصویر ۱۵-۱ خطوط منقطع در طبیعت بسیار دیده می‌شود. در این تصویر خطوط منقطع با ضخامت‌های مختلف بافت زیبایی را به وجود آورده است.

تصویر ۱۶-۱- یکی از پیامدهای اساسی عصر ما رابطه مختل شده بشر با طبیعت و تهدید جهانی تعادل اکولوژیکی است و هنرمندان در این زمینه تحت عنوان «لند آرت» به خلق آثاری در طبیعت با هدف گسترش بحث در مورد مفهوم تغییر یافته طبیعت و کمک به ارتقاء ژرف اندیشی پرداخته‌اند. در تصویر از چیدمان قطعات در کنار هم خطوطی ایجاد شده است.

تصویر ۱۷-۱- (شب پر ستاره، ونگوگ) خطوط پیچان منقطع و رنگارنگ وجه مشخصه آثار ونگوگ می‌باشد که در بسیاری از آثار او با موضوعات مختلف به چشم می‌خورد.

تصویر ۱۸-۱

۱۲

۲- خطوط ذهنی: در این نوع خطوط، خط واقعی وجود ندارد ولی می‌توان وجود آن را احساس کرد. این خطوط از طریق اتصال و ارتباط ذهنی بین دو عنصر که در یک جهت باشند از طریق چشمان بیننده در ذهن به صورت ثابت شکل می‌گیرد و نتیجه آن خطوط نامرئی و ذهنی می‌باشد، و در حقیقت مسیر ارتباطی بین دو نقطه می‌باشد که به صورت بهتر در ذهن بیننده ایجاد می‌شود. به تصویر ۱۹-۱ الف توجه کنید، همان‌طور که می‌بینید حرکت دست‌ها و چشم‌ها مسیری را نشان می‌دهند که در تصویر (ب) این خطوط مشخص شده‌اند. هنرمندان از این‌گونه خطوط برای ایجاد ارتباط و حرکت در تصویر استفاده می‌کنند. به طریقی این روش شبیه به حرکات غیر کلامی در بیان آدمی است. معمولاً هنرمندان برای بیان افکار و احساسات به صورت غیرمستقیم و همراه با ابهام، از این نوع خطوط کمک می‌گیرند.

الف

ب

تصویر ۱۹-۱ الف، ب استنساخ، محمودخان ملک‌الشعرا، ۱۳۰۸ هجری، در این تصویر برخلاف نقاشی‌های آن دوران از نشان دادن جزئیات صرف نظر شد. با به‌کارگیری خطوط ذهنی حرکت زیبایی را ایجاد کرده است. آیا می‌توانید خطوط ذهنی دیگر این تصویر را پیدا کنید؟

جهت خط

یکی از مهم‌ترین مشخصه‌های خط که باید مورد توجه قرار گیرد، جهت آن می‌باشد. خطوط براساس جهتی که دارند به سه نوع افقی، عمودی و اریب تقسیم می‌شوند.

— خط افقی: منعکس کننده حس آرامش و بیان‌کننده آسودگی می‌باشد. زیرا ما آن را در محیط با شخصی که در حال استراحت و خواب است همانند می‌بینیم. در طبیعت نیز خط افق همین حس را القا می‌کند (تصویر ۱-۲).

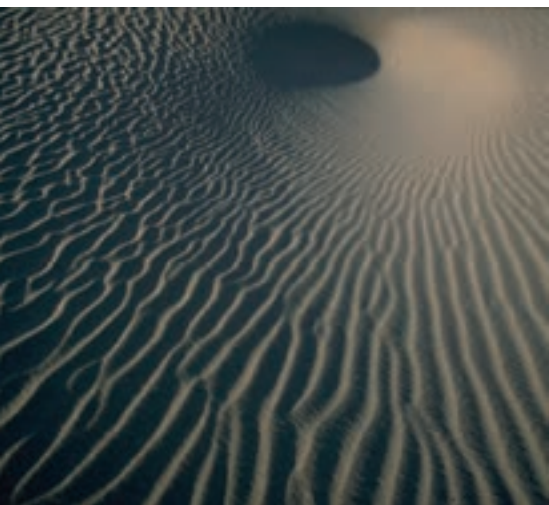
هنرمندان نیز برای القای فضای آرام و ساکت از کثرت و تنوع و هماهنگی خطوط افقی سود برده‌اند (تصویر ۱-۲۱).

تصویر ۱-۲۰ هنرمندان عکاس با دیدن خطوط در محیط پیرامون خود و انتخاب کادر مناسب آثار زیبایی را به ثبت رسانده‌اند.

تصویر ۱-۲۱ به کارگیری ترکیب و خط افقی در نقاشی

— خط اریب : خط اریب به لحاظ نحوه قرارگیری آن در کادر بیشترین قدرت بیان حرکت را داراست بیشترین نوع حرکتی که ما در محیط اطراف و طبیعت می بینیم مانند حرکت گندمزار در اثر باد و یا دویدن و یا اسکی کردن و... معرف خط اریب هستند (تصویر ۲۲-۱).

ذهن ما ناآگاهانه خطوط اریب را متحرک می بیند و هنرمندان با استفاده از کیفیت بویای خطوط اریب حرکت را در اجسام القا می نمایند و ترکیبات متنوع و زیبایی به وجود می آورند (تصاویر ۲۶ و ۲۵ و ۲۴ و ۲۳-۱).

تصویر ۲۲-۱- در این تصویر حرکت باد بر روی شن‌ها به کمک خطوط اریب کاملاً قابل حس است.

تصویر ۲۴-۱- سهراب سپهری، آب مرکب

تصویر ۲۳-۱- هنرمندان در زمینه تبلیغات نیز ترکیب و خط اریب را برای بیان مفاهیم پر تحرک به کار می گیرند.

تصویر ۲۶-۱ پویایی و حرکت خطوط اریب باعث شده است که در هنر گرافیک به‌ویژه پوستر بسیار مورد توجه قرار گیرد.

تصویر ۲۵-۱ امروزه هنرمندان خوشنویس نیز با استفاده از ترکیب‌های پرتحرک و زیبای خطوط به صورت اریب آثار زیبایی به‌وجود آورده‌اند.

— خطوط عمودی : خط عمودی معرف ایستایی

و استحکام است و در تضاد کامل با خط افقی می‌باشد.
در طبیعت و محیط اطراف درختان بلند، ستون‌های
متعدد در بناهای بزرگ و... معرف همین خطوط می‌باشند
(تصویر ۲۷-۱).

خط عمودی در آثار بسیاری از هنرمندان معرف
ایستایی است.

در تصویر ۲۸-۱ نگارگر با تکرار و تأکید بر روی
درختان نخل فضای خاصی به‌وجود آورده است که کم‌تر
در نگارگری ایرانی دیده می‌شود.
تصاویر ۳ و ۲۹-۱ نیز نمونه‌های دیگری از
کاربرد خط عمودی در هنرهای تجسمی می‌باشند.

تصویر ۲۷-۱ درختان در طبیعت ساده‌ترین نمونه خطوط عمودی
می‌باشند که استواری و پایداری خط عمود را به‌خوبی به‌نمایش می‌گذارند.

تصویر ۲۸-۱- مجنون در بیابان، نگارگری ایرانی

تصویر ۱-۲۹ هنرمندان بسیاری به گونه‌های مختلف خطوط عمودی را در کار خود استفاده کرده‌اند.

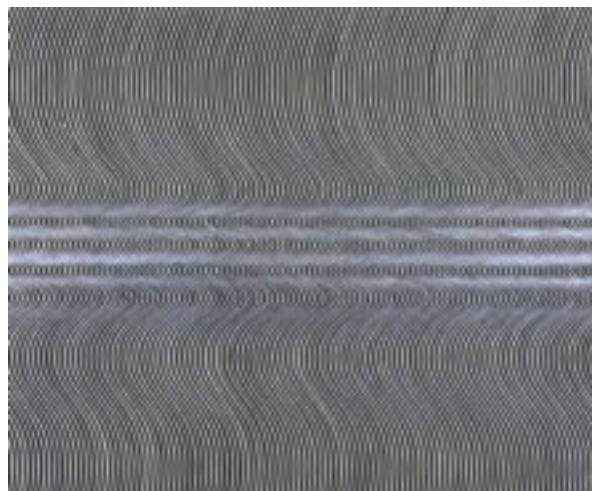

تصویر ۱-۳۰ هنرمند اینجا با استفاده از سبک فتوریسم ریتم خطوط عمودی به بیان حرکت و سرعت در زندگی ماشینی و مدرن پرداخته است.

بیان خط

خط به وسیله حرکت به وجود می‌آید و از تنوع بی‌شماری برخوردار است. در تصویر ۱-۲ فقط تعدادی از گونه‌های ممکن در مقوله نامحدود خط نشان داده شده است.

قدرت بیان یکی از شاخص‌ترین ویژگی‌های خط می‌باشد، که به همین دلیل ابزار خوبی برای بیان افکار و تخیلات هنرمند است. خطوط می‌توانند با کم‌ترین تلاش و به سرعت ساخته شوند و بدون این‌که موضوعی ملموس را نمایش دهند، دارای کیفیت بیانی و حرکتی باشند. در هنر مدرن هنرمندان آثار بسیاری را با استفاده از عناصر خط به بیان احساسات و افکار درونی خود پرداخته‌اند و سعی نکرده‌اند موضوعی را به‌طور مشخص به تصویر بکشند. در این رابطه می‌توان به آثار هنرمندان مطرحی مانند کاندینسکی، جکسون پولاک و بریثت رایلی اشاره کرد که هر کدام به شیوه خاص خود از خط استفاده کرده‌اند (تصاویر ۳۲ و ۳۱-۱).

تصویر ۱-۳۱ خط در آثار بریثت رایلی به صورت منظم و دقیق به کار رفته و فضایی با حرکت آرام به‌وجود آورده است.

تصویر ۱-۳۲ - هنر کنشی (Actionpainting) خط
در هنر مدرن به تنهایی در آثار بسیاری از هنرمندان
دیده می‌شود. جکسن پولاک از هنرمندانی است که به
خلق آثاری با استفاده از خط و بدون عناصر تصویری
مشخص پرداخته است.

ما می‌توانیم بسیاری از تصورات و خیالات ذهنی‌مان را به کمک خط نشان دهیم، زیرا خط می‌تواند
برای بیان حالات مختلف صورتی گوناگون به خود بگیرد. ما بارها از حالات مختلف خطوط عصبی، برآشفته،
شاد، آزاد، ساکت، برانگیخته، آرام، دل‌پذیر و... برای توصیف و بیان ذهنیت‌مان استفاده کرده‌ایم.
قدرت بیان و تنوع حالات این عنصر بنیادی خیلی زیاد است مانند تصویر ۱-۳۳ که استفاده از خط به
صورت ساده و روان صورت گرفته است.

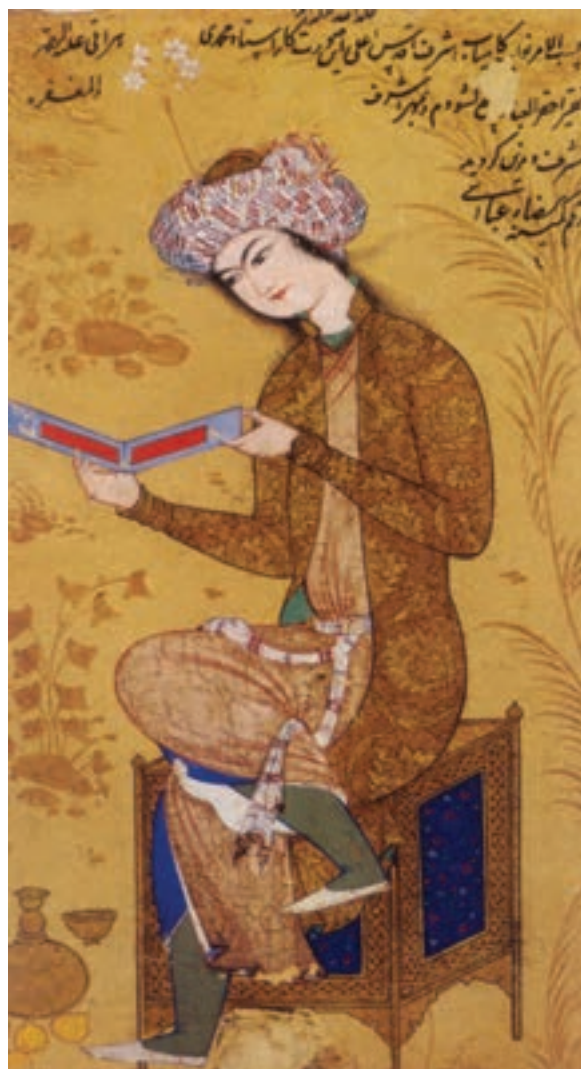

تصویر ۱-۳۳ - الکساندر کالدر، گاهی خط می‌تواند
بسیار ساده و راحت به کار رود. (اثری با مفتول)

تصویر ۱-۳۴- خط در آثار رضا عباسی از لطافت خاصی برخوردار است و استفاده از تغییر ضخامت خط در بیان فرم‌ها بسیار مؤثر بوده و زیبایی خاصی به اثر بخشیده است.

در نگارگری ایرانی در سده‌های دهم به بعد تغییراتی در طراحی‌ها به وجود می‌آید. از هنرمندان این دوران می‌توان از «رضا عباسی» نام برد. او هرگز نکوشید از اسلوب‌های سایه پردازی و پرسپکتیو استفاده کند، سبک او بر اساس ارزش‌های بصری خط استوار بود. او طراح چیره دستی بود که با تغییر وزن خطوط به وسیله قلم نی می‌توانست حجم‌ها و شکن‌ها را در نهایت ظرافت نشان دهد. طراحی پریچ و تاب او تجانسی بارز با خوشنویسی نستعلیق دارد (تصاویر ۳۵ و ۳۴-۱).

تصویر ۱-۳۵- رضا عباسی

خط و شکل : خط برای هنرمند بسیار مهم است زیرا با آن می‌تواند اشکال را توصیف کند. ما نیز به کمک تصویر می‌توانیم موضوع‌های مختلف را بازشناسی کنیم.

به‌طور مثال در تصویر ۱-۳۶ شکل یک گل بی‌درنگ قابل شناسایی است. در این طراحی با استفاده از کم‌ترین خطوط و بدون به‌کارگیری رنگ و یا بافت شکل اصلی یک گل به نمایش درآمده است.

در این نوع طراحی هنرمندانه، استفاده درست و تطبیقی خطوط بسیار مهم است.

تصویر ۱-۳۶- در این تصویر با حداقل استفاده از خط هویت گل نمایان شده است.

تصویر ۱-۳۷ بر اساس عکس شماره ۱-۳۸- آنالیز شده است، به گونه‌ای که تمامی خطوط شکل‌های موجود در تصویر به خوبی قابل شناسایی هستند.

تصویر ۱-۳۸

تصویر ۱-۳۷- گاهی خط برای نمایش تصویر به کار می‌رود مثلاً در این تصویر که براساس عکس ۴۱ کشیده شده است خطوطی دیده می‌شود که در عکس وجود ندارند و در این‌جا برای نمایش اشکال از خط استفاده شده است.

خطوط بیانی^۱ و محیطی در طراحی

به طور کلی وقتی خط عنصر اصلی یک تصویر باشد به آن طراحی گفته می شود و بر اساس نوع خط به کار رفته در اثر، دو نوع کلی طراحی وجود دارد: طراحی با خطوط محیطی و طراحی با خطوط بیانی (تصاویر ۴۲- ۴۰- ۴۱).

تصویر ۴۰- «گیاه کنگر» نوع خطوط در نگارگری کاملاً مشهود است.

تصویر ۳۹- در این تصویر سعی شده است با حداقل استفاده از خط پیکره ها و ترکیب طراحی گردد.

تصویر ۴۱- در طراحی اسب سوار اثر دومیه خطوط پرتحرک و دارای انرژی بسیارند.

خطوط محیطی : به خطوطی که توصیف کننده لبه‌های اشکال باشد و محیط بیرونی، لبه‌ها را به تصویر در آورد خطوط محیطی گفته می‌شود. که معمول‌ترین نوع استفاده از خط است.

تصویر ۱-۴۲- طراحی با استفاده از خطوط محیطی است، که با مشاهده دقیق هنرمند، یک کار تحسین بر انگیز به تصویر در آمده است.

تصویر ۱-۴۲- گاهی خطوط محیطی به صورت خیلی دقیق و ظریف تشکیل دهنده تصویر می‌شود. در تصویر فوق اثر دومینیک انگر خطوط محیطی به دقت و مهارت خاصی استفاده شده است.

خطوط بیانی : گونه‌ای دیگر از طراحی استفاده از خطوط بیانی است. در این شیوه فرقی نمی‌کند که طرح حرکت یا وضعیت پر تحرک را نشان دهد، در هر صورت خطوط دور لبه شکل ایستا نیستند و بسیار پویا و در حال حرکتند (تصاویر ۴۴- و ۴۳-۱).

تصویر ۱-۴۳- خطوط هیجانی بر خلاف خطوط محیطی دور
اشکال حرکت نمی‌کنند بلکه با ایجاد حرکت و در هم تنیدن
تصویر را به وجود می‌آورند. انوره دومیه

تصویر ۱-۴۴- لئوناردو داوینچی نیز
در این طراحی به کمک خطوط هیجانی
به طراحی پرداخته است.

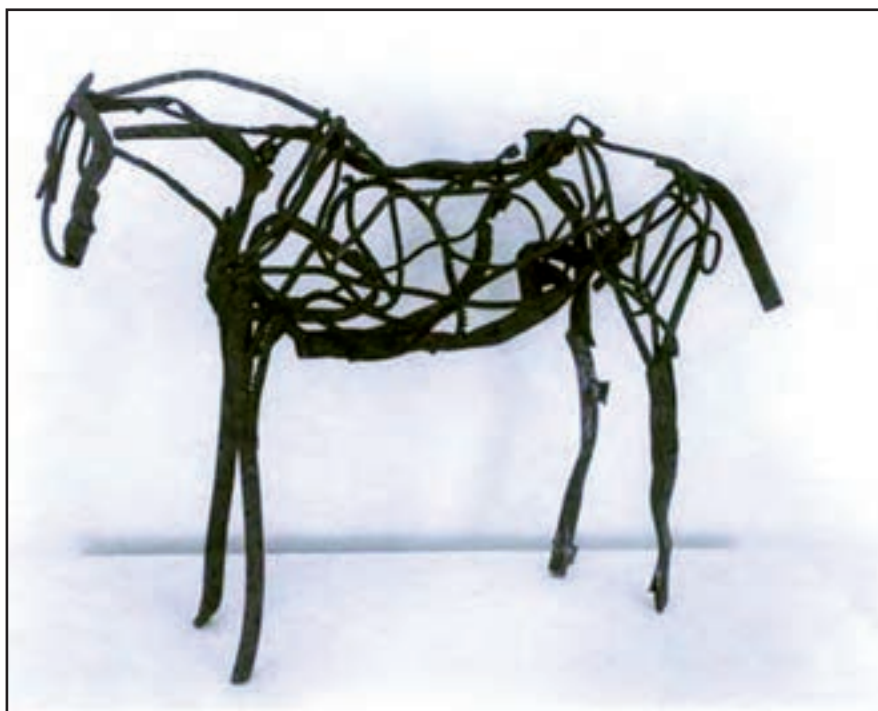

تصویر ۱-۴۵- رامبراند در این طراحی با استفاده از قلم مو و آب مرکب به کمک خط و سطوح خاکستری با سرعتی که در تمام طراحی‌هایش به چشم می‌خورد به خلق اثر خود پرداخته است.

در این شیوه، سوژه طراحی نمی‌شود، بلکه حرکت، وزن و طرز قرار گرفتن و یا حالت سوژه است که طراحی می‌شود. این نوع از طراحی‌ها همیشه بیش‌ترین حرکت را به وجود می‌آورند.

تصویر ۱-۴۵ طراحی به کمک خطوط بیانی اثر رامبراند می‌باشد. در این اثر بیش‌تر خطوط حرکت دارند و وضعیت پر تحرک را القا می‌کنند. به‌طور کلی طراحی‌های رامبراند کیفیتی پویا دارند و سرشار از طراوت و انرژی هستند و نشان‌دهنده این است که دست او دائم در حرکت بوده و حتی برای دقیق‌ترین و ظریف‌ترین قسمت‌های طرح لحظه‌ای متوقف نشده است و به سرعت یافته‌ها را که از طریق چشم به ذهن منتقل شده و در آنجا تحلیل یافته‌اند بر روی صفحه کاغذ منتقل کرده است.

استفاده از خطوط بیانی محدود به طراحی نمی‌باشد بلکه حتی در آثار حجمی نیز می‌تواند به کار رفته و حرکت و پویایی را به نمایش در آورد (تصویر ۱-۴۶).

تصویر ۱-۴۶- دوبرا باترفیلد، هنرمندان مجسمه‌ساز از گونه‌های مختلف خط در آثارشان استفاده کرده‌اند. در تصویر فوق خطوط فولادی اثر دارای حس خطوط طراحی می‌باشند.

کیفیت خط

همان‌طور که قبلاً اشاره شد خط متنوع‌ترین عنصر بصری است، بنابراین همیشه خطوط بکار رفته در آثار نشان دهنده حالات و روحیات هنرمند نیست. هنرمند برای بیان ذهنیت مورد نظر خود از خطی با کیفیت مناسب آن بهره می‌گیرد. خطوط: نازک، ضخیم، خشن، نرم و... دارای بیانی متفاوت می‌باشند.

خطوط مختلف می‌توانند حالات متفاوتی را به وجود آورند، حرکت ایجاد کنند و یا دارای ارزش بیانی و احساسی باشند، آرام و روان، ظریف و مطبوع، دندان‌دار و عصبی باشند و یا تأثیرات بی‌شمار دیگری در یک اثر هنری داشته باشند. این تنوع در نمونه‌هایی که در این فصل آورده شده است دیده می‌شود در ادامه نیز مثال‌هایی در مورد امکاناتی که خط به هنرمند می‌دهد آورده شده است (تصاویر ۴۷-۱ الی ۵۰).

تصویر ۴۷-۱- به حالات خطوط بکار رفته در نقش صورت توجه کنید.

تصویر ۴۹-۱ اثر، هارتونگ

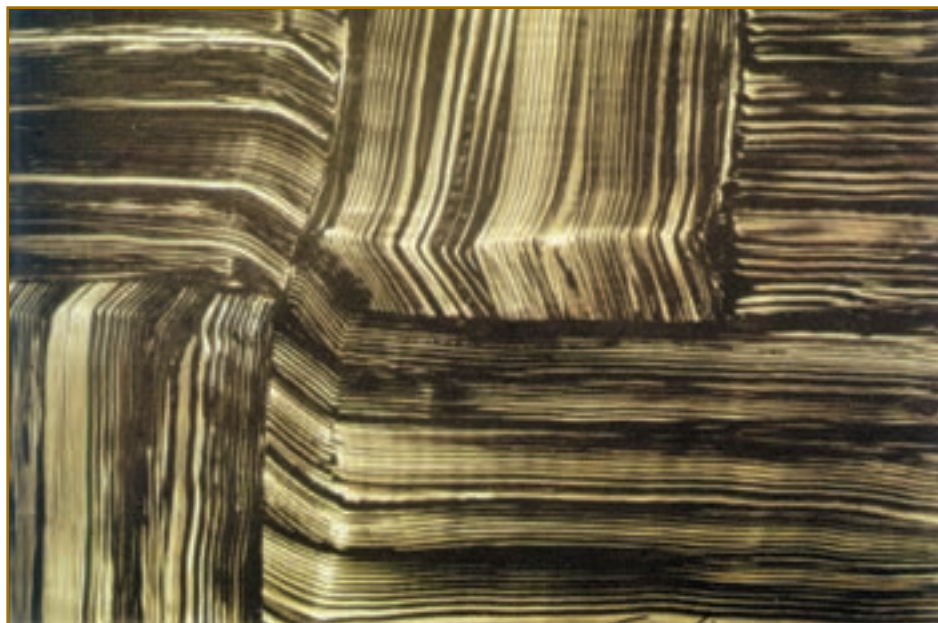
تصویر ۴۸-۱ بکار گرفتن خطوط در عکاسی

تصویر ۵۰-۱ استفاده از خط در وسایل کاربردی

ارزش خط

با استفاده از یک خط ساده محیطی می‌توان تا حدی هویت یک تصویر را نشان داد. اما این خطوط محیطی نمی‌توانند جزئیات تصویر مورد نظر را نیز نمایان کنند. هنرمند می‌تواند با استفاده از تکرار خط در یک فضای بصری، خاکستری‌های مختلف به وجود آورد این کار از طریق تغییر قطر خط و فاصله آنها از یکدیگر صورت می‌گیرد. تکنیک‌های ویژه ایجاد خط و چگونگی آن، می‌تواند تغییرات زیادی را در میان آثار هنرمندان مختلف به وجود آورد (تصاویر ۵۳- الی ۵۱-۱).

تصویر ۵۱-۱ اثر صدر

تصویر ۵۲-۱ اثر مرتضی ممیز

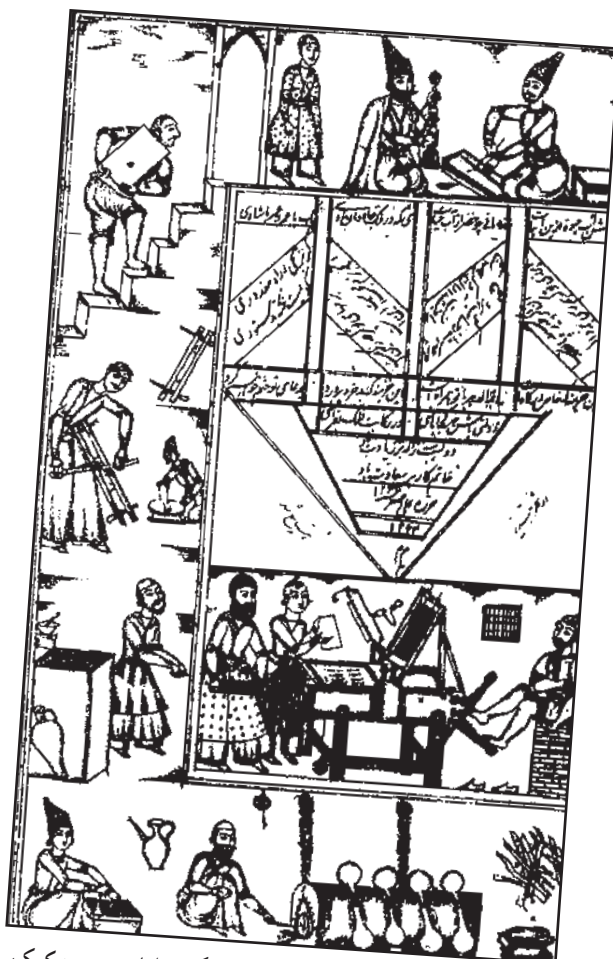
تصویر ۵۳-۱- اثر کته کل ویتس

هاشور زدن : وجود محدودیت در چاپ نشریات روزانه در سال‌های دور باعث شد تصویرسازی مجلات به صورت تک رنگ و با جوهر سیاه صورت گیرد و برای ایجاد سایه روشن از هاشور ساده و متقاطع استفاده شود. استفاده از این شیوه امروزه نیز متداول است. تصاویر ۵۵ و ۵۴-۱ در طراحی اسکیس (طراحی سریع) و همین‌طور در طراحی‌های اولیه پویا نمایی (انیمیشن) از این روش زیاد استفاده می‌شود (تصویر ۵۶-۱).

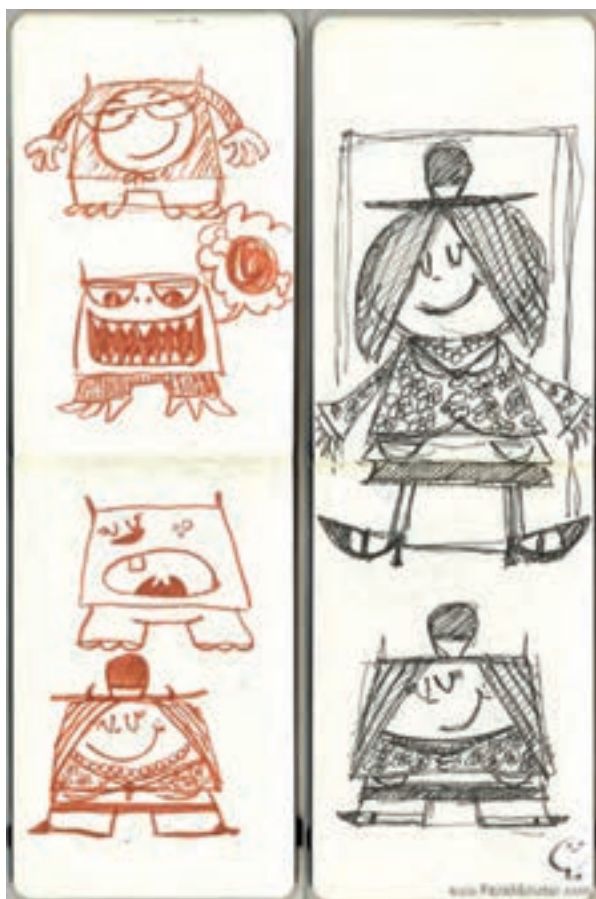
تصویر ۵۷-۱- اثر هنرمند طراح، آلبرت دورر می‌باشد. بسیاری از آثار وی را حکاکی روی چوب و فلزات و چاپ‌های دستی برای کتاب‌های مختلف با موضوعات مذهبی تشکیل می‌دهند. در این اثر به کارگیری انواع هاشورها به خوبی قابل مشاهده است.

تصویر ۱-۵۵- ایجاد سایه روشن به کمک هاشور اثر فرانسیسکو گویا

تصویر ۱-۵۴- چاپ سنگی، طراحی به کمک هاشورزدن (شبیه پرداز نگارگری ایران)

تصویر ۱-۵۶- طراحان پویا نمایی (انیمیشن) در مراحل اولیه کار به کمک خط به طراحی شخصیت‌ها می‌پردازند

چاپ سنگی یکی از اولین شیوه‌های چاپ کتاب در ایران بود. چاپ سنگی (لیتوگرافی) یک مورد شیوه چاپ است که در آن، سطح ورقه‌های سنگ با اسید خورده و بعد از آن با مرکب چاپ پوشیده می‌شود. سپس کاغذ را روی آن می‌گذارند و عکس آن روی کاغذ چاپ می‌شود. این کار را آن قدر تکرار می‌کنند تا سطح سنگ صاف و غیر قابل استفاده می‌شود. اولین کتاب‌ها در زمان قاجار، با این شیوه چاپ می‌شدند. کتاب‌های اولیه فقاهت نوشته بودند و در آنها از تصویر خبری نبود. کم کم نقاشی‌های بسیار ساده سیاه و سفید به کتاب‌ها اضافه شدند. نقاش با خطوط روشن ایجاد می‌کرد. به این کار هاشورزدن می‌گویند و کسی شبیه پردازان در نگارگری قدیم ایران است.

تصویر ۵۷-۱- حکاکی روی فلز اثر آلبرشت دورر

خط به عنوان بافت : روش‌های استفاده از خط محدود به چاپ و طراحی نیستند بلکه خطوط می‌توانند از جنس نخ و یا چوب و... باشند. مثلاً در بافت یک پارچه می‌توان با ایجاد اختلاف تراکم و تیرگی و روشنی خط، ارزش‌های مختلف بصری به‌وجود آورد (تصاویر ۵۹ و ۵۸-۱).

تصویر ۵۸-۱- پارچه یزدی